

FRONTERA NORD DELS PAÏSOS CATALANS

XXI SORTIDA
CONEGUEM
CATALUNYA

12 I 13 D'OCTUBRE

SALUTACIÓ

Avui ens disposem a tirar la casa per la finestra. Avui fem una excursió extraordinària. Que és extraordinària ja s'ha notat en el preu, i també pel fet de que serem dos dies fora, la qual cosa no és gaire habitual en nosaltres encara que no és la primera vegada ja que a Perpinyà hi vam ser a dormir al visitar les Alberes i un vegada vam dormir a Gòsol abans de pujar el Pedraforca.

Sense anar més lluny, l'any passat a Montferrier i a Camurac vam fer nit en la que podriem dir primera part de l'excursió d'avui, encara que no l'hem comptat com del cicle "coneguem Catalunya" per que ja ni hi erem.

Aquesta vegada si que hi serem, encara que en els seus límits nord. El poble de Salses, constitueix tradicionalment el punt més al nord de Catalunya. Al retornar de qualsevol punt d'Europa per l'autopista, al passar pel costat del castell de Salses i tot veien el Canigó sempre ens arrenca allò de "Ja sóc a casa" i fins hi tot l'autopista que fins aquell moment es deia la lleguadociana passa a dir-se la catalana.

Per aquells que no siguin tant viatgers, com a mínim sonarà allò de "De Salses a Guardamar", com a límits nord i sud del domini del català.

Salses és el limit nord de Catalunya, és un poblet situat al costat dels estanys i aiguamolls, en

altre temps molt més importants que el separen del mar i al pau de les Corberes, que separen Catalunya d'Occitània, el Rosselló del Llenguadoc. Limit entre dues llengues, però no limit entre dues cultures, encara que avui totes dues dominades pels bàrbars del nord.

I com a frontera que és, a Salses li toca tenir un castell, que serà motiu d'una de les nostres visites.

Parlant de límits nord, molt a prop de Salses, una mica més a l'oest i entre muntanyes, en els primers relleus de les Corberes, hi ha Talteüll, un petit poblet amb castell feudal inclòs, que a més de ser famós pels excel·lents vins que s'hi fan, s'hi han trobat a prop, a la cova Aragó, les restes humanes més antigues d'Europa, i per tant de Catalunya. Així doncs, no solament anirem a conèixer el límits geogràfics, si no que també veurem els límits històrics, fins ara coneguts, del nostre país.

Deia abans que l'any passat vam fer una excursió fora dels límits de Catalunya, concretament va ser a Occitània, i molt relacionada amb l'ambient càtar que en aquella època es vivia a la Talaia. De fet aquella experiència no quedarà complerta fins que no visitem tota una altre colla de llocs de transcendental importància pel fenomen; avui i apofitant que estem per aquí dalt farem una visita a dos castells més dels dits "castells Catars", encara que de fet la seva relació amb el catarisme no sigui de primera magnitud.

El que sí que són de primera magnitud, son les restes actuals dels castells. Aquets castells (Peyrapertusa i Queribus), que formaren part del comtat de Besalú, i durant molt de temps foren la frontera defensiva nord de Catalunya, foren cedits al rei de França Lluís IX pel de Catalunya Jaume I en aquell tractat firmat a Corbeil, en el que d'una forma oficial, Catalunya es deslligava de França. A partir d'aquell moment, passaren de ser la frontera nord d'un estat a la frontera sud d'un altre, i és d'aquesta època que ens en queden la majoria de les restes, més si tenim en compte que més endavant la frontera va baixar cap el sud i perderen la seva importància militar i per tant el perill de ser destruïts.

La Fenolleda, que és la comarca que hi ha al peu del castell de Queribus, la veiem en molts mapes com a formant part de Catalunya, geogràfica i administrativament parlant, encara que són terres de parla occitana. Estargel, és l'últim poble en el que es parla català en el nostre viatge cap els castells de la frontera.

SALSES

EL MUNICIPI

El municipi de Salses és situat a l'extrem septentrional de Catalunya. Inclou una part de l'estany de Salses, anomenat de vegades de Leucate, fins a l'illa de Vi.

El terme comprèn dues parts diferenciades: la de tramuntana és accidentada per l'extrem oriental de les Corberes que cauen sobre l'estany i la plana; el sector S i E és constituït per una terrassa i una zona vora l'estany de construcció recent, amb terrenys de salobre i aiguamolls, amb vegetació halòfita i herbeis, dits sanyes (la sanya del Devés, la sanya de Sant Joan, etc.). El massís calcari es separa d'aquest sector de l'estany i de la plana per una falla, el Ròvol. La part de migdia del terme forma ja part de la plana rossellonesa.

L'estany de Salses és poc profund en el sector que pertany al terme a causa de les aportacions dels petits torrents i, també, del vent i de la vegetació. És el més septentrional i extens dels Països Catalans i en part és també occità. És una gran albufera, que comunica amb el mar per dos graus, avui dia sempre oberts mitjançant els dos ports esportius del Bacarès i de Leucate.

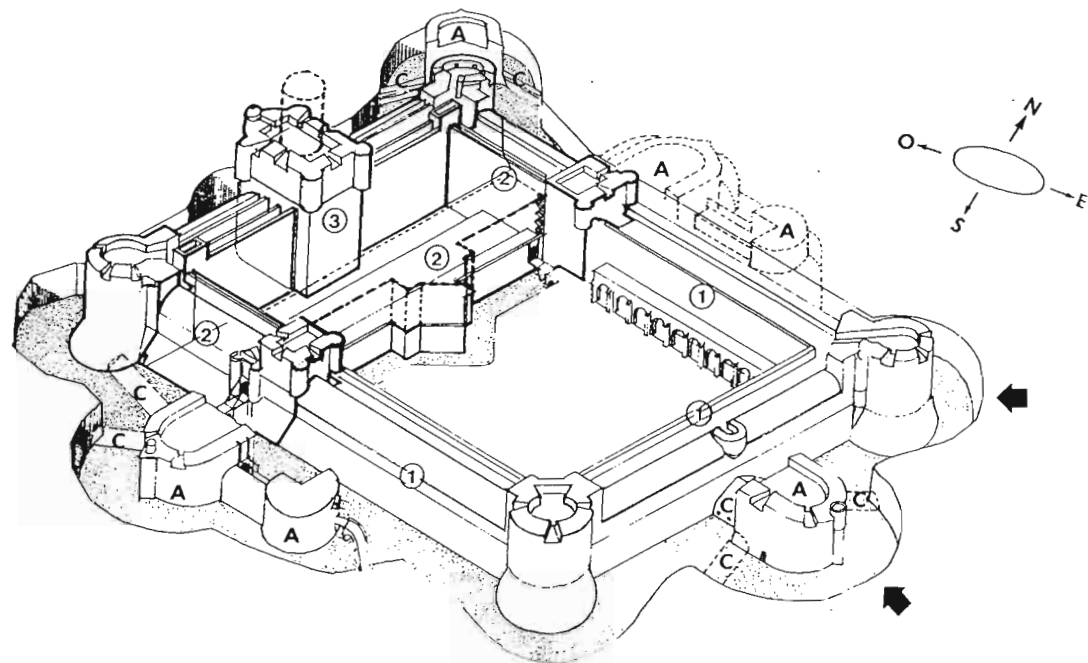
L'economia és basada en l'agricultura. A la viticultura s'hi dediquen aproximadament 1,431 ha, una bona part de les quals es destinen a la producció de vins dolços i d'aperitiu o de postres, Ribesaltes i moscat de Ribesaltes, i de vins Costers del Rosselló Vilatge, amb denominació d'origen controlada.

Salses és esmentat ja a l'antiguitat. El topònim sembla derivar, de les aigües salades riques de magnesi, que brollen de les diverses fonts del terme.

EL CASTELL

El castell de Salses és troba situat al peu de la muntanya, vigilant la plana rossellonesa i l'antic camí de Perpinyà a Narbona. Al límit amb Occitània, des del segle XIII al XVII va ser una posició estratègica de primera magnitud. La fortalesa actual va ser construïda a partir de 1497 per ordre de Ferran el Catòlic, que volia reforçar la frontera de Catalunya amb la monarquia francesa. Durant el regnat de Carles V el fort va ser dotat de noves defenses, punt clau com era dels constants enfrontaments amb França. A la Guerra dels Trenta Anys, la guarnició del castell es rendí davant l'exèrcit de Lluís XIII; l'any següent, el lloctinent de Catalunya, el comte de Santa

Schéma de l'organisation tactique d'ensemble

A Ouvrages avancés
C Caponnières

① Partie commune
② Réduit
③ Donjon

----- Tracé des ouvrages
disparus ou inachevés

◀ Sens des attaques correspondant au plan de défense

Coloma, aconseguí de prendre el castell, que era defensat per la guarnició francesa del governador Espenan. Aquesta acció es coneguda com el **Setge de Salses** i malgrat l'èxit que constituí per als exèrcits castellans, ajudats pel poble català, no impedí la definitiva ruptura entre el Principat i Felip IV de Castella, que desembocà pocs mesos després (1640) en la Guerra dels Segadors. El fort de Salses fou assetjat de nou pels francesos el 1642, any que aconseguiren la capitulació de les forces castellanes i el control definitiu de la fortalesa. Amb el tractat dels Pirineus, signat el 1659 per liquidar la guerra entre Lluís XIV de França i Felip IV de Castella, la frontera entre ambdós reialmes es traslladà als límits actuals, uns 50 km més a migdia, amb la qual cosa la fortalesa de Salses perdé una gran part de la seva antiga importància militar. Tammateix el general Vauban, que inicialment la volia destruir per la seva situació al peu de la muntanya, conservà i millorà la fortalesa. Aquesta, el 1682, va ser convertida en presó de l'estat i hi foren empresonats dinou condemnats en l'afer de les Metzines. Posteriorment, el castell de Salses esdevingué polvorí i, durant la Guerra d'Espanya, fou utilitzat com a refugi.

El castell forma un rectangle de 115 m de llargada per 90 m d'amplada, amb una torre rodona a cada angle. La muralla del

recinte té 15 m d'alçada i una gruixària de 10 m travessada per alguns corredors i casamates, a més, és defensada per un fossar de 15 m d'amplada i 7 de profunditat. L'estructura general és de tipus vaubanià. Dins el recinte hi ha una plaça d'armes. Al primer pis trobem una galeria baixa de 2 m encerclada de voltes de mig punt, les quadres, la presó i el forn. El segon pis és la planta baixa de la fortalesa, el pis noble, dedicat essencialment a l'allotjament. La torre mestra és força gran i consta de set pisos.

TALTEÜLL

El poble de Talteüll, a l'esquerra del Verdoble, és situat al centre de la depressió que aquest ha buidat dins les marges negres d'albià, al peu de la cinglera que forma en aquest punt la serra de Talteüll, al cim del qual hi ha les restes de l'antic **castell de Talteüll**, que fou destruït sistemàticament pels francesos després que el Rosselló fos annexat a França el 1659; les seves muralles, bé que malmeses per les mines, fan de testimoni, però, de la puixança de les seves fortificacions, datables entre el segle XI i XIII. Es conserven també vestigis i ruïnes de la capella del castell, que era dedicada a Santa Creu. L'església parroquial està dedicada a Sant Genís.

Al sud-est del poble, dalt d'un dels cims de la serra de Talteüll hi ha la torre de Talteüll o del Far, a 498 m d'altitud. Era una guaita del castell de Talteüll, i si el lloc és documentat des del 1130, la torre fou reconstruïda en la seva forma actual en temps dels reis de Mallorca.

A la carretera de Vingrau hi ha ek **Museu de Prehistòria**, on s'exposen les restes del famós **home de Talteüll**, pertanyen al paleolític inferior, que van ser trobades a la **cauna de l'Aragó**, al massís de la Devesa, prop de les gorges de Golerós. Són de les restes humanes més antigues d'Europa.

EL MUSEU DE PREHISTÒRIA

A fi de conservar en el seu entorn el patrimoni arqueològic excepcional descobert a la **cauna de l'Aragó**, la comuna de Talteüll ha construït amb l'ajut econòmic del Departament dels Pirineus Orientals i del Ministeri de Cultura un conjunt immobiliari per a Museu i Centre de Recerques Arqueològiques.

L'arquitectura del museu, obra d'un equip d'arquitectes perpinyanesos, val l'admiració dels visitants. Ben integrat al paisatge, presenta a la vegada una concepció moderna i tradicional, utilitzant materials simples i naturals, com per exemple blocs de pedra del país cuidadosament aparellats, estructures de bigam i grans vitralls oberts al paisatge i als jaciments arqueològics dels entorns.

A la sala d'exposicions, a més del material aparegut a la **cauna de l'Aragó**, hi ha d'altres testimonis arqueològics

descoberts sobre el terme comunal o en contrades properes. Així el visitant pot constatar a través de diversos mil·lenaris les principals etapes de l'evolució i de la història de la Humanitat.

ELS PRIMERS HOMES

Les recents descobertes semblen indicar que el continent africà fou el bressol de la Humanitat. Es allà on es troben els més antics vestigis de l'home, fa uns 2,5 milions d'anys. Són simples pedres afilades per ruptura d'esberles.

Elles han estat obra d'individus als quals no es dubta en qualificar-los d'homes: els **Australopithecus** (simis de l'Àfrica Austral) o millor dit **Australanthopus** (homes de l'Àfrica Austral). En aquesta regió i a l'orient del Rift (Olduwai, llac de

Turkana i vall de l'Omo) importants moviments de la superfície terrestre acompanyats per una intensa activitat volcànica han aixecat les capes fondes dels dipòsits d'aluvions intercalant-los amb estrats de cendres volcàniques (aquestes cendres volcàniques han permès unes datacions precises donada la seva radioactivitat).

Nombrosos fòssils **Australopithecus** ha estat recollits en aquestes regions, que ens permeten conèixer com eren aquests primers homes: de petita estatura, 1,20 a 1,30 m; de 20 a 30 quilos de pes i una capacitat craneal de 470 a 600 cm. Molt superior als 400 a 450 cm dels grans simis. Però la invenció d'instruments marca el despertar de la intel·ligència i el cervell humà va poc a poc millorant el seu perfeccionament. Si en els grans simis el cervell queda bloquejat, el de l'home va desenvolupant-se continuament: l'Homo Habilis (**Australopithecus** més evolucionat)

presenta una capacitat de 500 a 800 cm; l'Homo erectus: 850 cm (**Pithecanthropus** de Java), 900 cm (**Sinanthropus** de Pekin) i 1150 cm (l'home de Talteüll).

Serà en el moment de l'Home erectus quan es constata el primer testimoni de la presència de l'home a Europa, a partir de l'Àfrica passant per l'Àsia. Aquests primers testimonis es presenten sota la forma d'una indústria de pedra molt rudimentària, constituïda de simples nòduls talles (pebble-culture) datats aproximadament fa 1.5 milions d'anys.

PERAPERTUSA

INTRODUCCIO

Es un més dels nombrosos castells que s'aixequen sobre les crestes de les Corberes-Altes, però la singularitat de la seva construcció i l'estat de conservació en fan el més important conjunt arquitectònic i històric de la zona. Es un dels millors exemples de l'arquitectura militar medieval.

El lloc de Perapertusa sembla que ja era habitat en temps dels romans, però no és fins al segle IX que no surt citat documentalment. L'existència d'una antiga fortalesa és avalada per un seguit de citacions de fets d'armes de la primeria del segle XI. Amb la decadència de l'imperi carolingi, i a causa d'un seguit de rivalitats locals, els dominis de Perapertusa van passar a la tutela dels comtes de Barcelona, i cap a mitjan segle XII esdevingué plaça forta del poderós regne d'Aragó.

Al segle XIII torna a passar a mans franceses i és llavors, pel novembre de 1240, que el rei Lluís IX (Sant Lluís) va fer construir la fortalesa superior del recinte i transformà Perapertusa en un bastió inexpugnable de la frontera sud de França, pactada l'any 1258 en el Tractat de Corbeil. Aquest castell irreductible va ser escollit per Carles V per acollir alguns sobirans de Castella, exilats, i que, a canvi, van haver de donar suport al rei de França a la guerra dels Cent Anys.

El Tractat dels Pirineus del 1659 va reular la frontera sud de França a la línia pirinenca, aleshores Perapertusa comença a perdre importància i acaba essent ocupat per una petita guarnició que es mantindrà fins més enllà de la Revolució Francesa. El fet d'haver estat habitat fins temps relativament recents és una de les raons del seu bon estat de conservació.

SITUACIO GEOGRAFICA

Els dominis de Perapertusa es troben a la zona muntanyosa de l'extrem sud del departament de l'Aude, a les Corberes-Altes. Forma part d'un seguit de castells i torres fortificades, veritables nius d'àliga, que projecten les seves siluetes encimbellades per nombrosos cims singulars d'aquesta regió.

Predomina un paisatge turmentat, auster,

ple de petits corriols i encatifat de garrics. Al seu voltant hi ha altres indrets remarcables com els castells de Quéribus, Aguilar, Padern, paisatges singulars, com la Plana del Rosselló, i altres de feréstecs a les Gorges de Galamus esculpides per l'Agly.

Perapertusa aixeca les seves muralles damunt una cresta calcària. El seu nom probablement tingui l'origen en el tret paisatgístic predominant, que són les immenses parets de roca creuades de profundes esquerdes i cavitats. De dalt d'aquest promontori es domina tot el Perapertusès, que limita al sud amb les muntanyes de Capronne, que el separen del Fenolledès; al nord amb el Termenès; a l'est amb el Narbonès, i a l'oest amb el Razès.

Aquesta situació privilegiada darrera els Pirineus ha marcat de manera singular la vida i història d'aquest castell. No cal esperar grans fets d'armes, però sí que té un important paper fronterer i estratègic.

UNA MICA D'HISTORIA

Els territoris de Perapertusa ja eren ocupats des de molt antic. Les restes arqueològiques més llunyanes en el temps descobertes fins al moment són datades als primers segles abans o després de Crist. Diverses restes de terrissa, àmfores, pedres de molí i el famós "as de Nimes", una moneda que té gravat a l'anvers un cocodril lligat a una palmera i al revers dos caps enganxats, són bon testimoni de la presència romana.

Cap a la darrerïa del segle VIII, els dominis de Perapertusa pertanyien al regne d'Aquitània i Septimània, que va rebre el rei Lluís, als tres anys d'edat, el dia del seu bateig el 781, de mans del seu pare Carlemany. Per regentar aquests regnes es va nomenar el seu cosí Guilhem de Gellone, fins aleshores comandant de la Marca Hispànica i que havia d'agafar gran prestigi

fent recular la invasió sarraïna fins al sud de Barcelona l'any 803. Com a recompensa d'aquest fet, l'emperador va concedir als senyors de Perapertusa un feu hereditari d'explotació sobre tots els territoris conquerits als sarraïns. Arran d'aquests fets és quan comencen a prendre forma els regnes i territoris que més endavant configuraran la Corona d'Aragó. Però Guilhem de Gellone, ja cansat del món de les armes, va preferir retirar-se a una vall de la reraguarda on va fundar l'Abadia que duu el seu nom i que posteriorment ha estat coneguda com Saint-Guilhem le Désert. Prèviament Guilhem ja havia repartit els dominis entre dos dels seus fills, Gaucelm, que va rebre el Rosselló, i Béra, que va rebre l'immens domini -recentment adquirit- que amb el temps esdevindrà el Comtat de Barcelona, que s'estenia des del Razès fins al final de la Marca Hispànica; això va ser l'any 804, un abans que comencessin a aparèixer les primeres citacions dels dominis de Padern i Perapertusa. En aquest moment no es pot assegurar, però encara, que es tracti de veritables fortificacions.

Totes aquestes contrades formaven part, a la primeria del segle IX, de la Marca Hispànica, elevada a la categoria de Ducat de Septimània o Marquesat de Gothie, del qual Béra, l'any 817, fou el primer duc o marquès. El seu regnat va durar fins el 820, data en la qual, acusat de traïció, va ser substituït pel seu germà Bernard, tercer fill de Guilhem de Gellone, que va regnar des del 820 fins al 844. Sota el regnat de Bernard, l'any 843, el rei Carles "el Calb" va fer una concessió en la qual s'annexionava al Perapertusès Sant Pau de Fenollet i Maury. L'any 874 es va fer la partió del marquesat de Gothie o ducat de Septimània en el marquesat de Gothie, pròpiament dit, concedit a Bernard II, fill petit de Guilhem de Gellone, i el marquesat de Barcelona, que, després de la partió, esdevindria infantat o principat sota el poder de Guifré el Pilós (es diu que Guifré podria ser també un dels fills petits de Guilhem).

Guifré va morir l'any 901 i els béns van passar als seus fills Guifré II i posteriorment a Miró, que va morir cap a l'any 928. El comtat de Barcelona passà aleshores a mans del fill de Miró, Sunifred, que morí sense descendència el 967 i que va testar a favor del seu germà Oliba, que pel seu temperament inquiet i bel·licós portava el sobrenom de "Cabreta". L'any 981 Oliba es va enfrontar amb Roger, comte de Carcasona, per disputar-se els territoris de Razès que havien estat dels seus pares. Vençut i deixant els seus béns, Oliba abandonà els dominis pirinencs, seguit d'una caravana de quinze mules, en les quals va carregar els seus béns més preuats. Es va retirar a l'Abadia de Monte Casino, a Itàlia, on després de fer-se frare va morir l'any 990. Va deixar nombrosos fills, però només un, el Bernat Tallaferro, té un paper important a la història que tractem.

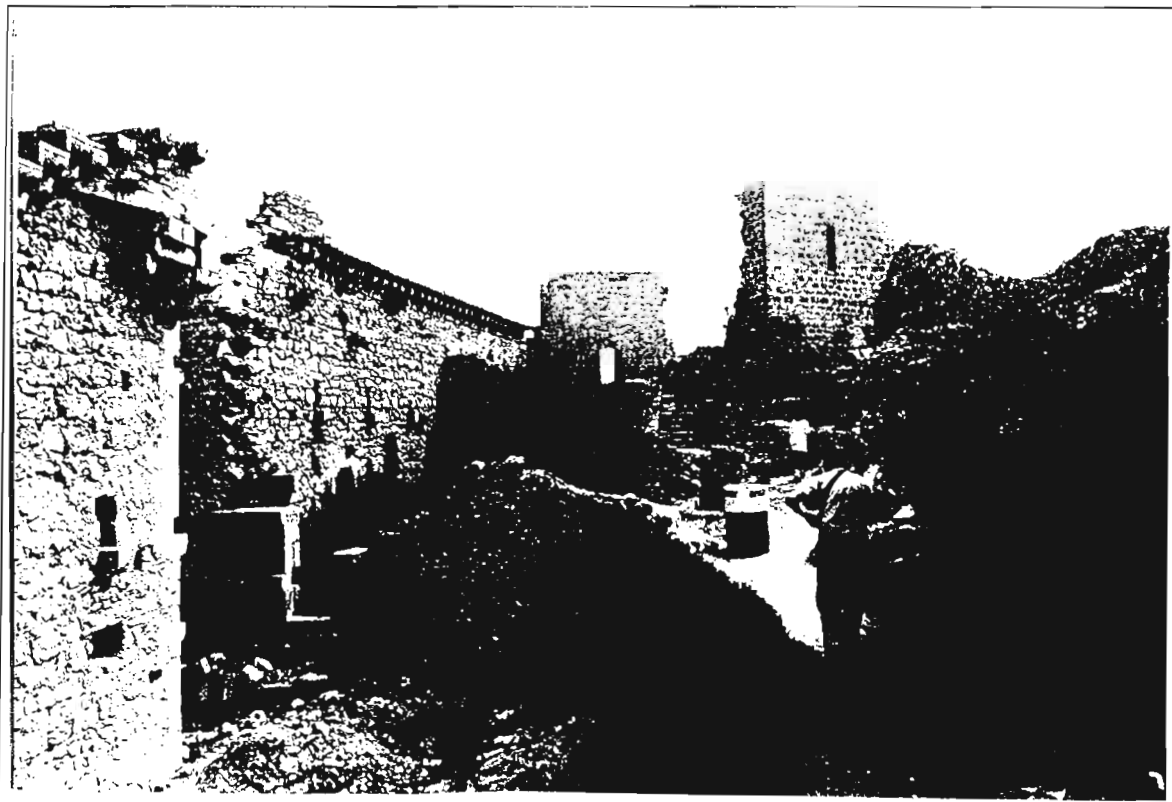
Amb Bernat Tallaferro entrem a l'època feudal (segles XI i XII). Es el fundador de la branca dels comtes de Besalú que tenien sota el seu domini gran part de la Catalunya Vella, Vallespir, la Vall de Tec, Fenolledes, Salt i Perapertusa. Bernat va ser un gran príncep, molt estimat pels seus vassalls, que va morir ofegat al Roina, el 26 de setembre del 1020, mentre era a Provença per pactar els matrimonis dels seus fills. En el seu testament llegà al seu primogènit Guillem tots els seus comtats i castells de Besalú, Osona, Berga, Fenolledes (amb la Torre Triniach), Perapertusa i Quéribus, amb el Perapertusès i l'Abadia de Cubières, els castells de Penne, Tautehull i les terres d'Aguilar.

Sota el regnat de Bernat de Tallaferro, veiem esmentats per primer cop Perapertusa com a castell i domini senyorial.

Guillem el Gras, conegut també com el "Boig", va succeir, doncs, el seu

pare l'any 1020 fins al 1052, que passaria més tard els seus béns, el 1096, al seu fill Bernat III.

A l'inici del segle XII, Ramon Berenguer III, comte de Barcelona, es va casar amb Maria Rodríguez, suposada filla del Cid. D'aquest primer matrimoni en nasqué una filla, que, encara en la infantesa, va ser promesa al comte de

Besalú Bernat III .

Aquest, enorgullit pel matrimoni amb una descendent del famós heroi, va fer testament a favor del Ramon Berenguer III, en cas que ell morís primer, la qual cosa va succeir l'any 1111. Després d'un conflicte amb Bernat, comte de Cerdanya, que li va disputar la successió, Ramon Berenguer va casar-se amb Dolça de Provença, emparentada amb Bernat de Cerdanya, amb la qual Berenguer es va annexionar els dominis d'aquest. El regnat de Ramon Berenguer III, anomenat "el Gran per la gràcia de Déu, marquès de Barcelona i les Espanyes, comte de Besalú i Provença", va ser una època d'esplendor; els seus dominis s'estenien als comtats de Barcelona, Tarragona, Osona, Manresa, Girona, Besalú, Vallespir, Cerdanya, Conflent, Carcasona, Razès, Provença i alguns béns a Rouergue, Gevaudan i a Carlat, dins l'Auvernia. Malgrat tot, els comtats de Fenolledes i Perapertusa no van romandre massa temps sota aquest principat. Arran de circumstàncies desconegudes, l'any 1112, Ramon Berenguer III va cedir aquests darrers territoris al seu germà Aimeric III, vescomte de Narbona. L'any 1115, Ricard, arquebisbe de Narbona, després del consentiment del Capítol de Sant Just, donà les esglésies de Santa Maria de Perapertusa i Sant Miquel de Duilhac, amb tots els seus delmes i privilegis, al priorat de Serrabona.

El 1131, Ramon Berenguer III va cedir els vescomtats de Fenolledes i Perapertusa al seu fill Ramon Berenguer IV, que posteriorment els llegà a la seva esposa Petronella, hereva del regne d'Aragó. L'any 1162, el fill d'aquesta, Alfons, va ser qui es va cenyir la corona d'Aragó vers l'any 1162. D'aquesta manera s'anà

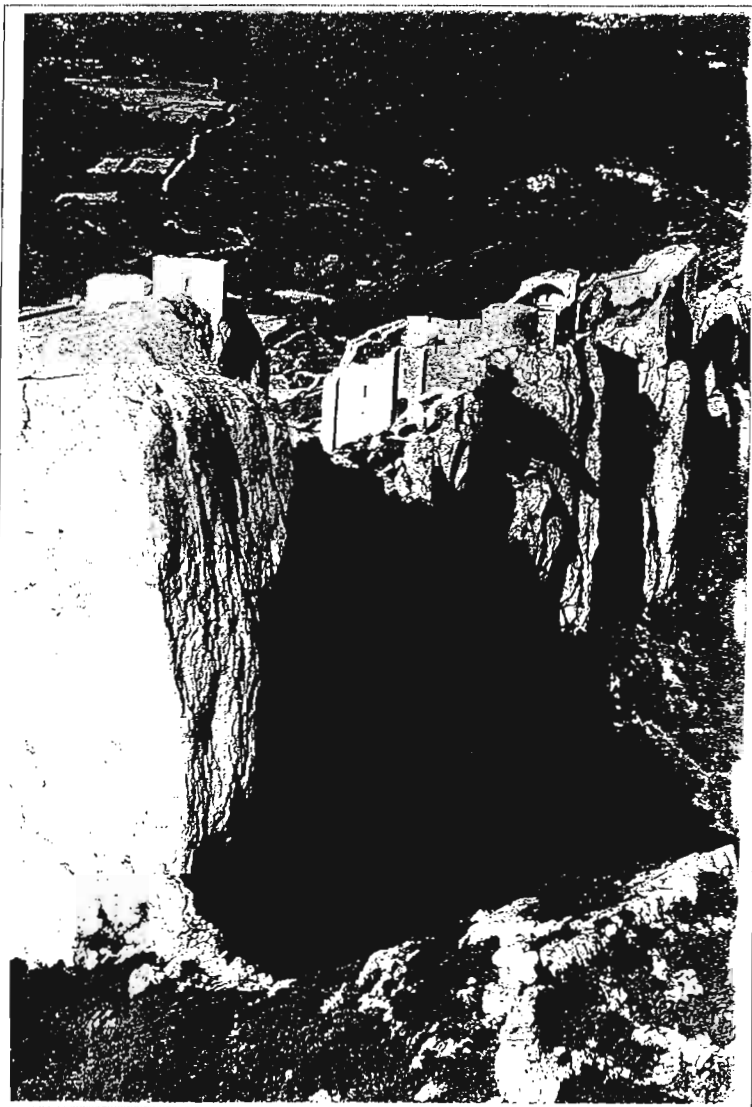
conformant el poderós regne d'Aragó, que limitava al nord amb França i on Perapertusa era una important plaça fronterera en mans dels aragonesos.

Aquest progressiu traspàs dels comtats carolingis a la monarquia aragonesa va crear una delicada situació entre les corts de França i Aragó.

El llinatge dels Perapertusa, nascut de la branca dels vescomtes de Fenolledes, va tenir per successors els comtes de Besalú, després els comtes de Barcelona i finalment s'incorporà a la Corona d'Aragó. Malgrat tot, nombrosos fets succeïts en tot aquest període demostren que els senyors de Perapertusa sempre van mantindre estrets lligams amb els vescomtes de Narbona. Arran de la complexitat del dret feudal, l'actitud dels senyors de Perapertusa va estar marcada pels lligams de vassallatge amb les cases de Barcelona i Narbona.

A la primavera del segle XIII, les croades contra els Albigesos es desfermaren per la plana del Llenguadoc i les Corberes. Aquestes guerres de religió esdevingueren guerres de conquesta, i s'annexionà el Llenguadoc a la corona francesa.

Després de la mort del rei Pere d'Aragó a la batalla de Muret, el 1213, de la presa de Tolosa, el 1215, per Simó de Montfort i la posterior proclamació del mateix com a duc de Narbona, el sud de França quedava definitivament conquerit a excepció d'algunes regions situades a la línia pirinenca, entre elles Fenolledes i Perapertusa. Des d'ara el futur de Perapertusa, tant aviat lligat a Aragó com a Narbona, esdevé confús. A més, sembla que els dominis de Perapertusa han estat fragmentats i saquejats per les croades.

Pel tractat de Montgallard, el 1217, Guilhem de Perapertusa ha de retre homenatge a Simó de Montfort, sota la vigilància d'Aimeric, vescomte de Narbona. Aquest acte de submissió no impedirà a Guilhem reemprendre la lluita, ja que el 1229 va ocupar el Castell de Puilaurens, essent excomunicat per aquest fet. Entre tant, el 1226, el regent del regne d'Aragó, Nunyo Sánchez, havia presentat el seu homenatge al rei de França pels vescomtats de Fenolledes i la plaça de Perapertusa. Més tard, el 1239, Nunyo va vendre a

Lluís IX la plaça de Perapertusa per 20.000 sols de Mauguio (Heralds). Altrament el rei de França no es va fer càrrec de la fortalesa fins el novembre de 1240, quan Jean de Beaumont, en representació del rei, rebé la rendició de Guilhem de Perapertusa a la vila de Duilhac.

Altres Castells com Puilaurens i Quéribus resistiren fins el 1250 i el 1255. L'empenta dels capetos, que té el màxim exponent en Sant Lluís, tendeix a enfrontar-se amb la força aragonesa, encapçalada per Jaume el Conqueridor. El conflicte residia en el fet que de la mateixa manera que el rei de França podia reivindicar drets sobirans sobre algunes terres del regne d'Aragó, el rei d'Aragó ho podia fer sobre el Lenguadoc i Provença. El Tractat de Corbeil, de 1258, signat per Sant Lluís i Jaume el Conqueridor serví de compromís durant quatre segles, fins el 1659.

Jaume el Conqueridor conservà drets sobre Montpelier, la seva vila natal, que va llegar al seu fill Jaume I de Mallorca i que l'any 1349, va ser venuda per 120.000 escuts d'or a la corona francesa.

A meitat del segle XIII, Perapertusa pren un gir en el seu destí, passa de ser una plaça d'avançada del regne d'Aragó cap a França, a ser una punta de llança de la creixent força francesa vers el regne aragonès.

Perapertusa, com a fortalesa reial del sud de França, va ser dotada d'excepcionals defenses. Pels volts de 1242, Sant Lluís manà al senescal de Carcasona fer tallar una escala a la roca del puig de Sant Jordi, al costat del recinte del castell. La construcció d'aquesta escala permetria fortificar cap a meitat del segle XIII aquest roquissar enlairat. Paral·lelament a la contrucció d'aquesta nova fortificació, es va fer una reparació i reforma de la fortalesa vella i de l'església de Santa Maria.

Els picapedrers, sota la vigilància dels mestres-massons, fusters i mestres d'obra del rei, supervisats per la senescalia de Carcassona; són els responsables en gran part, de l'aspecte actual de Perapertusa.

Aquesta plaça serà ocupada en endavant per un castellar, nomenat pel rei, per una guarnició formada per nou sargents d'armes, un porter, un guaita, un capellà i una esquadra de gossos. Cap a la darrereria del segle XIII esdevingué una plaça molt forta.

L'any 1285 Perapertusa va servir de residència forçada a diversos nobles de Perpinyà. A meitat del segle XIV rebé un rei de Castella exilat, Alfons XI, casat amb Maria de Portugal. Aquest rei hauria deixat un bon record de no haver caigut en una disbauxa excessiva. Mentre que només va tenir un fill legítim, Pere, amb la seva esposa, en va tenir més de nou amb la seva amistançada Leonor de Guzman.

El primer que va fer Pere en esdevenir rei va ser manar decapitar Leonor. Aquest acte va desfermar l'ira dels seus germanastres, d'entre ells el primogènit, Enric de Trastàmara, que es va refugiar a França. Per posar fi a la cadena d'assassinats que s'havia engegat, el canceller Alfons d'Alburquerque va fer casar el rei Pere amb Blanca de Borbó, germana de Carles V, el 3 de juny de 1353 a Valladolid. Això va posar temporalment una mica de pau, però dos dies després de les noces, Pere va rebutjar la princesa Blanca i es va amistançar amb Maria de Padilla; des d'aleshores Blanca de Borbó anà de castell en castell captiva del seu espós.

El germanastre de Pere, Enric de Trastàmara, prengué part fent costat a la princesa Blanca i el fet desembocà en una guerra fratricida que durà

quinze anys. La llegenda diu que Blanca de Borbó, fugint de l'aldarull, es va refugiar a Perapertusa on passava els dies pregant i passejant-se pel seu recinte; de tant en tant sortia a la font que hi havia fora les muralles on un dia li caigué el seu anell de plata. Això la delatà i va ser repatriada a Castella on morí emmetzinada el 1361. Entre germans la lluita continuà cada cop més dura. Finalment Pere el Cruel, amb el suport del Príncep Negre, ocuparen Aquitània i en resposta a l'atac el rei de França envià els seus exercits i aliats, entre els quals hi havia Enric de Trastàmara, a la batalla de Navarrete, un dels episodis de la guerra dels Cent Anys que es desenvolupà fora de França, l'abril de 1367. Pere el Cruel fou el vencedor i Enric s'hagué de refugiar. En la fugida aprofità per prendre Soria i Osca, on Pedro de Lluna -futur Papa Benet XIII-, l'acompanyà pels pirineus fins a Orthez i després fins a Tolosa.

Carles V va oferir a Enric de Trastàmara el castell de Perapertusa per a refugiar-se, on es retrobà amb la seva esposa i fills. Mentre madurava la seva revenja, Enric va ser cridat novament a la lluita el Nadal de 1368. El 13 de març de 1369 els germans enemics es retroben cara a cara a Montiel, pocs dies després, sense recursos i desesperat, Pere el Cruel es va rendir i durant una conversa poc cavalleresca amb el seu germanastre Enric, rebé d'aquest una punyalada que li ocasionà la mort. D'aquesta manera Enric de Trastàmara assoleix la corona de Castella i rep el sobrenom de "el Magnífic".

Des d'aleshores no hi ha cap fet important que torbi la pau del castell de Perapertusa, fins el 1580, quan Jean de Graves, senyor de Serignan, junt amb quatre còmplices, s'apoderen del castell en el nom de la reforma; però la força va posar fi a la seva gosadia.

El 1659, el Tractat dels Pirineus va fer recular la frontera i això va ser motiu de la pèrdua d'importància estratègica de Perapertusa, que es mantindrà ocupat per una minça guarnició fins la Revolució. Cap a meitat del segle XIX, la gent més gran encara explicava el record del dia que el so dels mosquets i el repicar dels timbals ressonaven per la vall, mentre l'estandart de la torre de l'Homenatge era arriat i la guarnició del castell abandonava la plaça per traslladar-se definitivament a Perpinyà. Perapertusa queda submergit en un període d'oblit que durarà gairebé un segle.

Dins la història recent, consta que l'any 1820 dos habitants de Duilhac van comprar el castell, el qual més endavant tornaria novament a mans de la Comuna a la darrereria del segle XIX. Es per aquesta mateixa època que Perapertusa comença a despertar l'interès d'alguns erudits.

Des de 1908 les ruïnes del castell estan classificades com a Monument Històric. Vers els anys 70, el creixent interès per la història de l'annexió del Llenguadoc a la corona francesa obre Perapertusa al gran públic, que a més és atret per la vellesa i singularitat de l'indret.

Actualment és propietat de la Comuna de Duilhac, que ha millorat els accessos i ha gestionat la visita del castell, vetllant pel Monument i pel seu manteniment. A part de la seva importància singular es troba inclòs en la ruta anomenada "País Càtar", encara que no s'ha demostrat que tingui cap vincle important amb aquest període de la història.

EL RECINTE

El castell de Perapertusa s'aixeca damunt d'una cresta a 800 m

La Torre d'Homenatge Vella està formada per la unió de dues parets paral·leles disposades d'est a oest, al voltant d'un pati tancat per trams de muralla dotats de poternes i guaites. Els dos cossos de paret suporten, l'un l'església de Santa Maria, i l'altre un allotjament.

L'església data d'abans del 1115, és un edifici romànic, amb àbsis cobert amb volta de pedra.

A l'allotjament del costat s'hi accedeix per una escala i està format per dos cossos coberts amb volta i superposats. A l'est s'acaba en una torre semicircular.

La part sud-oest presenta una torre a extraplom del cingle que allotja una cisterna, que sembla ser la construcció més antiga del recinte.

- Recinte intermig. Comunicat amb el recinte inferior per una porta oberta al centre d'un mur no fortificat. Està emplaçat damunt d'una plataforma força inclinada cap al nord. Les muralles apuren els límits de la mateixa desafiant els precipicis. Aquestes estan provistes d'espitlleres i altres accessoris de defensa.

Al mig del front nord hi ha les restes d'una construcció, possiblement una torre de guaita.

Tot just al costat de la porta sud-oest de la Torre Vella s'aixequen les restes d'una construcció coberta amb volta, sens dubte es tractava d'una terrassa.

Una mica al nord del camí d'accés a la Torre Sant Jordi, es poden veure les restes d'una construcció poligonal que servia de defensa dels arquers que protegien els murs que tanquen pel nord aquest recinte.

- Recinte superior. S'hi accedeix per una vertiginosa escala tallada a la roca. Es coneix per escala de "Sant Lluís" en homenatge al sobirà que va manar la seva construcció pels volts de 1242. Aquesta seixantena de graons ens condueixen a la porta d'entrada de la Torre Sant Jordi, protegida exteriorment per una petita construcció rectangular.

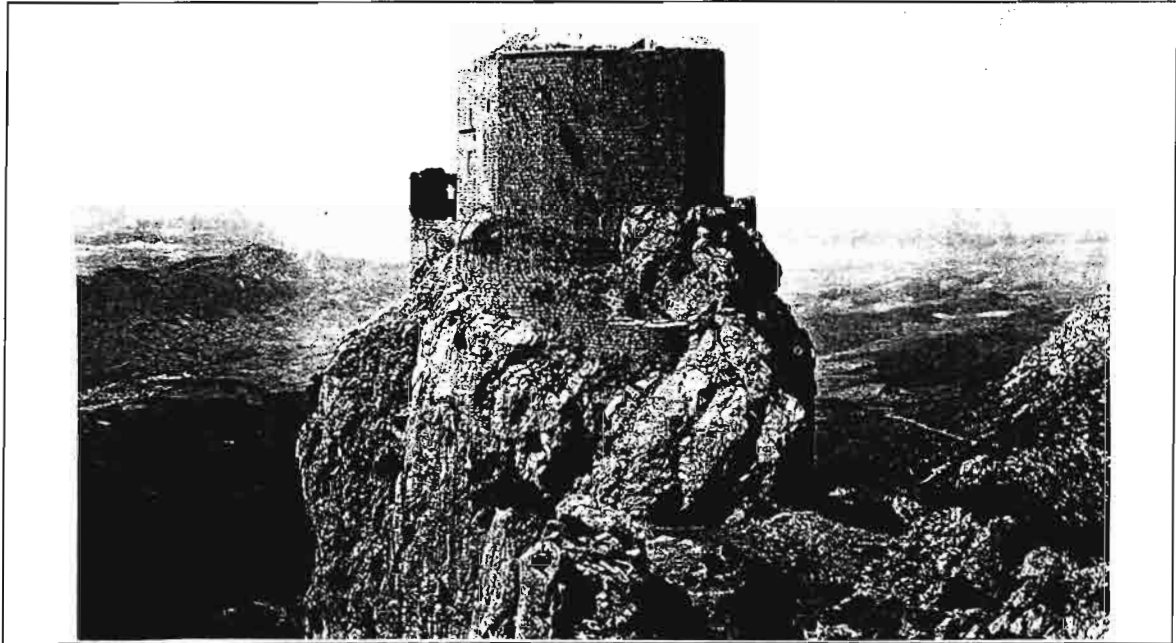
L'edificació d'aquest recinte és posterior al inferior, més inexpugnable encara, i dona al castell més pretigi i aspecte de plaça forta.

La fortificació de Sant Jordi presenta al nord un muralla extraplomada al peu de la qual hi ha l'escala d'accés. Segueix una muralla plena d'obertures. Darrera la cortina es poden veure restes de parets adossades, una de les quals acull una cisterna. Aquest mur és coronat per la part interior per un camí de ronda en molt bon estat de conservació.

A l'est s'acaba en dues torres, actualment desaparegudes, en una d'elles hi ha una cisterna i l'altra ofereix les restes de la capella dedicada a Sant Jordi, de la qual només en queden les bases de les columnes i una paret amb una resta de volta. Des d'aquesta plataforma enlairada podem veure el recinte vell, i a baix, a la vall, la vila de Duilhac. A la llunyania s'endevina també el perfil desafiant del castell de Quéribus.

EL CASTELL DE QUERIBUS

Per damunt de Molhet, sobre l'alta cresta, vetlla el castell de Quéribus, un dels sentinelles de les Corberes. La seva silueta aèria es retalla sobre el cel ja que Quéribus es penjat del cim d'un pic rocós (728 m) tot

confonent-se amb la roca. Sobre el blanc espadat, el castell és "situat allà com un didal al dit". La seva massa, ornamentada amb una enorme torre mestra, imposa i casa perfectament amb la seva qualitat arquitectònica.

El panorama que aquest castell ofereix és excepcional. Es a Quéribus on l'ocupació fou la més llarga al segle XIII: esdevingut el refugi dels darrers càtars, Quéribus és el darrer a caure el maig de 1255. Al capdamunt d'un pic vertiginós, la seva situació estratègica era de primer ordre ja que assegurava així la millor de les vigilàncies. Tancant el pas del Grau de Maury (a 560 m) i controlant d'aquesta manera l'accés a les Corberes, fou el guardià dels territoris aragonesos, després capetos, senyorejant el Perapertusès.

"Cal saber que a les Marques, més enllà de la frontera d'Aragó, hi ha la Cité de Carcassona que és la mare i té 5 fills, és a dir, Puilaurens, Aguilar, Quierbus, Terme i Perapertusa."

Establerta des del segle XI, la fortalesa va sofrir nombrosos retocs tardans per esdevenir una important plaça forta francesa fins el 1659. Quéribus pertanyia al País del Perapertusès i, com Perapertusa, va defensar la sobirania dels reis d'Aragó fins al segle XIII.

Durant la croada, la Fenolleda i el Perapertusès són ocupats pels senyors "faidits" (senyors del Llenguadoc desposseïts i/o exilats a causa de la croada contra els Albigesos) que no es poden resoldre a sotmetre's a una sobirania estrangera. Així, doncs, després de la segona croada portada per Lluís VIII i el tractat de Meaux (1229), Quéribus es troba ocupat, des de fa alguns anys, per Chabert de Barbaira. Aquest antic enginyer militar del rei d'Aragó posseeix la totalitat dels poders militars sobre les places fortes encara independents: era conegut per ser favorable a les idees albigeses.

Chabert de Barbaira va acollir en el seu castell el 1229 el bisbe càtar del Razès, Benet de Termes, que hi va morir el 1241. Cal remarcar també la presència del diaca càtar Pierre Paraire, antic diaca del Cabardès: de primer instal·lat a Puilaurens (1242), arriba a Quéribus el 1246, després de la guerra de 1240 i la rendició de Perapertusa. En aquesta època és atestat el diaconat de la Fenolleda, creat per la necessitat de nombrosos Perfectes, fugint de la contra-ofensiva reial. A partir de 1248, la resistència dels castells serà trencada a poc a poc: Padern, Molhet, després Puilaurens i Saint-Paul-de-Fenouillet també cauran.

El 1254, el senescal de Carcassona Pierre d'Auteuil ha de reduir Quéribus, darrer illot de resistència. Hi és ajudat per l'arquebisbe de Narbona: el setge serà curt. Pocs detalls han arribat fins a nosaltres, en canvi el desenllaç ens és conegut: el castell es rendí sota Chabert de Barbaira el 1255, a canvi de la seva llibertat. El fet que fos traït per Olivier de Termes que s'havia aliat amb el rei, queda en una suposició.

Restituït a Lluís IX, Quéribus esdevé fortalesa reial, ocupada per una guarnició investida de la mateixa missió, la de vigilar la frontera del país. En aquesta època s'hi varen emprendre importants treballs d'engrandiment.

Pel tractat de Corbeil el 1258, l'annexió dels Capetos havia estat confirmada. Lluís IX renuncià als seus drets sobre els comtats de les Marques d'Espanya, en contrapartida el rei Jaume I cedia la seva sobirania sobre els territoris situats al nord de les Corberes. Així, després d'haver defensat les terres del sud, Quéribus aniria a defensar les del nord.

Tot i el tractat, persistiren els conflictes territorials, tallats per curtes treves. El 1473, les tropes del rei d'Aragó varen recuperar Quéribus. Aquesta situació es va prolongar fins al tractat dels Pirineus.

S'accedeix al castell per un camí de carro que mena a un aparcament. Després, cal un quart d'hora de caminar per un sender que puja sobre el vessant Nord per accedir al terraplè sobre el qual trobem, entre el rocall i la garriga, les primeres defenses del castell. D'allà, una escala estreta sobrepomada al tallat condueix a les ruïnes.

Havent seguit l'escala que passa a través de ziga-zaga, accedim a les ruïnes de construccions desmantellades, enmig de les quals s'aixeca la torre mestra. La fortalesa comprenia un conjunt de tres muralles sobreposades la darrera de les quals aixopluga diverses sales i la torre mestra. Abans d'entrar-hi podem admirar, en un temps clar, el magnífic panorama sobre la plana del Rosselló, els Pirineus, les Corberes i el mar. La massa de la torre mestra poligonal és impressionant: conté un soterrani, tres sales amb voltes i una torre amb escala de cargol.

La "sala del pilar" és l'element arquitectònic més bell del castell. Aquesta peça amb volta de creuer d'ogives a les quals dona suport un pilar central té una obertura al mig. Es de remarcar la majestat d'aquest pilar que s'obre en palmera, les nervadures descansen sobre vuit bases "culots", les claus són sense decorar. Una datació precisa de l'edifici s'ha fet impossible pels nombrosos retocs que ha sofert. Efectivament, Quéribus va ser objecte de diverses campanyes de treballs al segle XII i a mitjan segle XIII. Del segle XV daten les canoneres o troneres amb l'aparició de les primeres armes de foc portàtils; dels segles XVI i XVII l'ornamentació exterior de la torre mestra.

Com va dir Michel Roquebert, "Durant molt de temps abandonat", Quéribus "ressorgí del passat com el símbol d'una lluita desesperada, d'una resistència

impossible (...) D'aquesta història i d'aquests herois folls, no en queda res més que una cançó de gesta els mots de la qual són pedres, la música feta de llum, d'olors i de vent. I després, alçats sobre el blau del cel, al damunt dels sòcols que la natura ha afaïçonat amb els seus dits de gegant, per a aquells que eren tan sols uns homes, els sarcòfags del record".

.j.

Bibliothèque Municipale
de Lyon, ms. Palais
des Arts 36.

neq̄ er uolōtate uiri. si er deo
nati s̄. Et ūbū caro factū est.
Et abitauit ī nobi. Tuidimus
glā eius. glā q̄m uim gemit ap
are. Plenū gracie ciuitatis.
whi testimoniū p̄bet de ip̄o. e
r clamabat dicens. Huc est q̄m
dixi. q̄ p̄os me uēturus est. ā
tēne fact' est. q̄ p̄os me par
erat. Et d̄ plenitudine eius n
oīem accē p̄m grām p̄stā. q̄a
ler p̄er moriēn data est. grā e
iūta p̄ilim i p̄m facta est.

eli em
uēgur
dnant
du. es
nār u
or. ed
nār la
d̄. d̄na
m̄r de

lā glā p̄recl' fūm. ex d̄. e
p̄nedētia. d̄tut h nār p̄car h
q̄laucm tāt iudis. iup̄clat. m

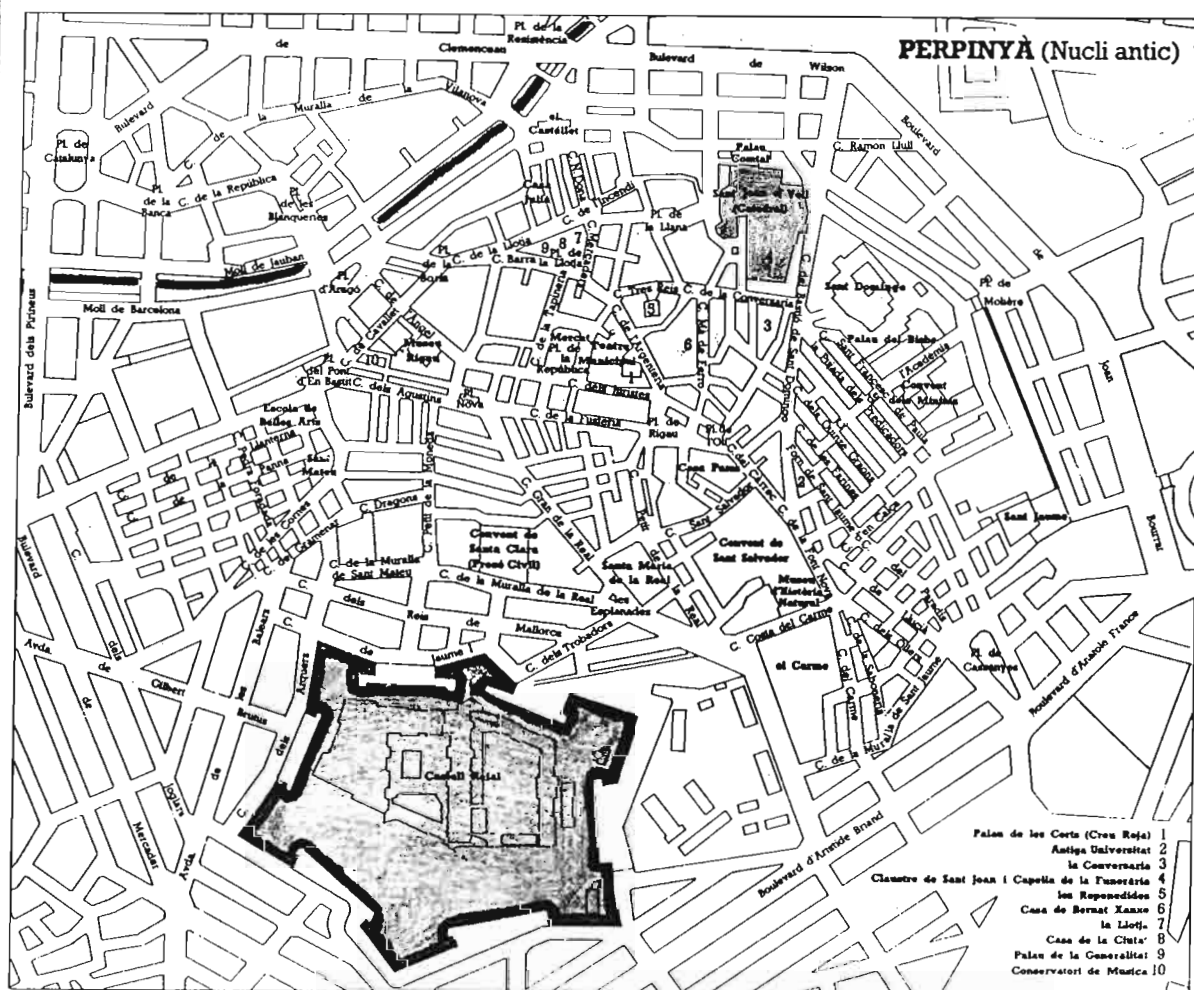
Perpinyà

*D'or, 4 pals de gules;
ressaltant sobre el tot sant
Joan Baptista de dret, nimbat
d'or, vestit d'una túnica de
pell de camell d'or cenyit de
porpra i amb capa de porpra
folrada de sinople,
assenyalant amb l'index
dretre un agnus Dei d'argent
que porta al braç sinistre
(escut emprat el 1409)*

La ciutat de Perpinyà, capital del Rosselló i de tota la Catalunya del Nord, es troba al cor de la Plana rossellonesa, a 11 km de la mar, al voltant i sobre els turons del Puig i de la Real. Nascuda a la riba dreta de la Tet, vora la confluència amb la Bassa, afluent seu, s'ha estès àmpliament a la banda esquerra del riu, especialment al llarg de la carretera de Narbona (barris del Vernet).

La seva situació explica la funció de capitalitat: es troba al punt d'encontre de dos grans eixos de comunicacions, el de N a S -ruta tradicional vers el llevant ibèric- i un altre que remunta la Tet (riu principal de les comarques rosselloneses) cap el Conflent i la Cerdanya i que estableix també una comunicació amb Andorra i el País de Foix. També representa un bon punt de partida per a remun-

tar la vall del Tec(amb el Vallespir) d'un costat i la vall de l'Agly(i la Fenolleda) per l'altre.

De manera que si inicialment el lloc tingué un interès bàsicament agrícola, a causa de la fertilitat dels terrenys, la funció de mercat es desenvolupà ràpidament i esdevingué preponderant. S'hi afegí la funció de plaça forta fronterera(i l'efímera capitalitat del Regne de Mallorca, que tingué en època medieval). L'arribada del ferrocarril a mitjan s.XIX li donà un nou impuls econòmic i ha anat esdevenint una plaça giratòria comercial entre França i Espanya. L'autopista a la frontera i a Barcelona facilita la intensificació de relacions culturals i polítiques dins el moviment de recuperació de la seva catalanitat dels habitants del país i dins el fet consumat d'entrada d'Espanya a la CEE.

ECONOMIA

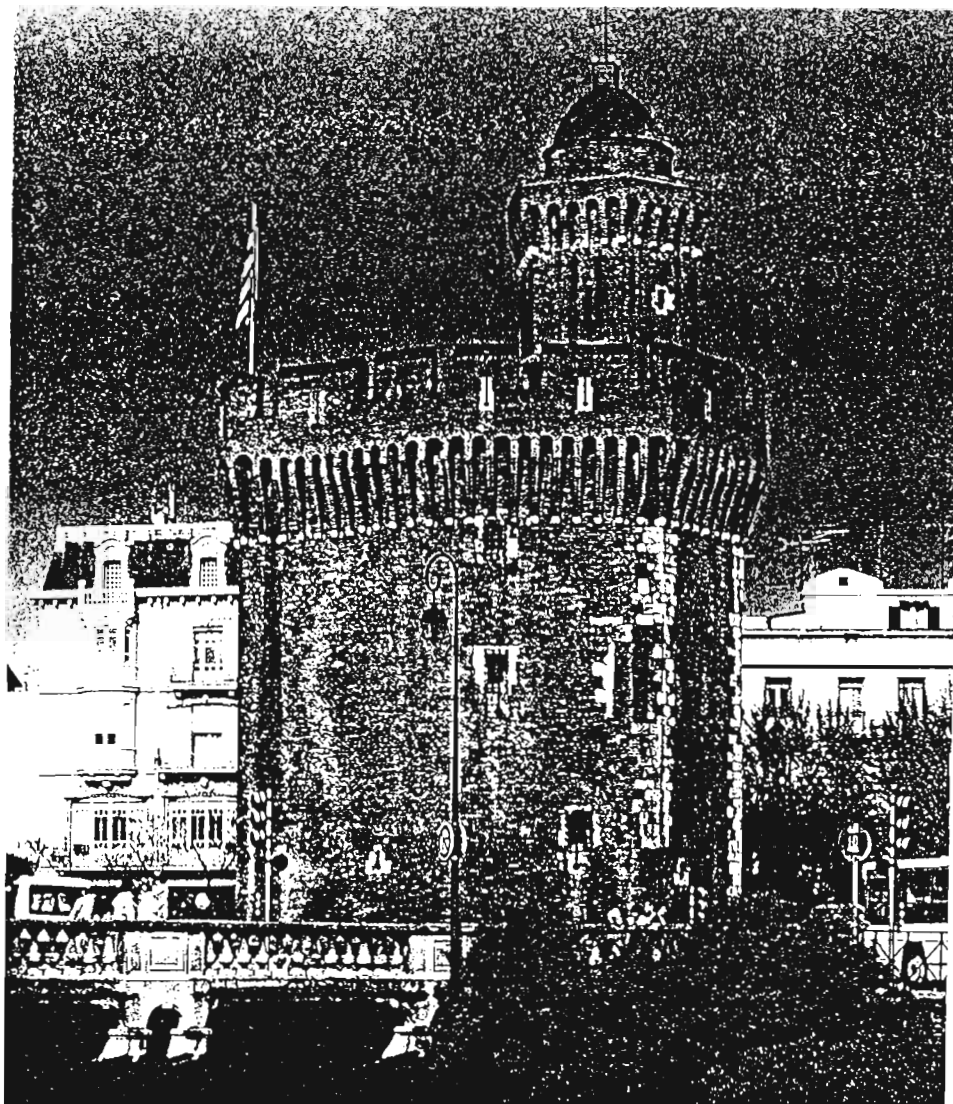
L'agricultura ocupa cada vegada menys gent a Perpinyà. El nombre d'explotacions disminueix ràpidament: 1235 el 1955, 722 el 1970, 570 el 1980. Perpinyà forma part de la zona oriental del Riberal de la Tet. La producció d'hortalisses és important: 1167 hectàrees hi són dedicades. Dominen l'enciam(313), l'escarola(247) i el julivert (75).

La indústria és poc important. Les indústries alimentàries són lligades a la vocació agrícola del departament, desenvolupada al curs de les dues darreres centúries.

Diverses fàbriques de joguines tenen una producció bastant considerable. La fabricació de paper de fumar és, en canvi, relativament vella.

L'equipament hotel·ler, no gaire important(uns 2000 llits als hotels), era suficient fins fa poc. Perpinyà i el Rosselló eren més aviat evitats pels turistes del nord que es dirigien cap a la península Ibèrica. L'endegament del litoral, decidit per decret el 1964, i que es va realitzant, ha donat una mica de turisme estival a Perpinyà. Però el fet nou i inesperat és el turisme de direcció sud-nord, que s'explica no pel cinema pornogràfic(finals del franquisme a l'estat espanyol) sinó per una elevació del nivell de vida més ràpid al sud de l'Albera que al nord. Es tracta en gran part d'un

*Aspecte del Castellet,
l'antic portal de
Vernet de les
fortificacions de
Perpinyà, fet a partir
del 1368, i ampliat a la
fi del segle XV, que
fou presó diverses
vegades i seu des del
1963 de la Casa Pairal
o Museu d'Arts i
Tradicions Populars;
a primer terme, la
Bassa, afluent a la
Tet, canalitzada al seu
pas per la ciutat*

petit turisme de fi de setmana, que dura tot l'any, que s'explica per l'aliciant de passar una frontera i per l'atracció que exerceix sobre la gent del sud el Rosselló, vella terra catalana.

LA CIUTAT I ELS SEUS MONUMENTS

La Vila Vella de la ciutat de Perpinyà se situa a 37 m d'altitud es troba comprimida a l'interior dels bulevards que segueixen el dibuix de les velles muralles, derruïdes al començament del segle actual. Té una forma de mitja lluna al peu del castell de Perpinyà i forma un conjunt atapeït de carrerons, sovint insalubres. El centre històric és a la part més baixa, amb el Castellet, la Llotja de Mar la Casa de la Ciutat o Merie, el Palau de la Diputació i la catedral de Sant Joan.

De les antigues fortificacions resta el Castellet, el monument més conegut i representatiu de Perpinyà; bastit a partir del 1368, enquadrant l'antic portal del Vernet, és format per dues grans tor-

.../...

.../...

res amb esperons, de maons vermells, coronat per elegants matacans i emmerlerat, i encara li fou afegida(1477-80) la nova porta de Nostra Dona a un nivell superior, en el perllongament oriental; estatja avui la Casa Pairal, museu etnogràfic.

D'aquesta antiga porta a la plaça de la Llotja, a uns 100 m, s'hi va pel carrer dels Marxants, nom ben indicatiu; aquesta plaça, dita antigament plaça dels Rics Hòmens o del Consolat de Mar, és empedrada amb marbre rosa de Vilafranca de Conflent(després del 1945) ocupada en una bona part per les terrasses dels cafès que s'hi troben, centre d'esbarjo i retrobament dels perpinyanesos; en un dels costats s'alça la bella escultura de La Venus de Maillol. La Llotja de Mar, feta en dues etapes, els segles XIV i XVI(la segona, més propera a la Merie) és un edifici d'un gòtic florit que evoca l'encant exòtic dels palaus venecians per la decoració a les arcades i finestres i per la balaustrada i cornisa fetes sota Carles V; el seu ampli hall, emmarcat per les esbeltes arcades, fou llotja de mar, tribunal de comerç i, en època moderna, ha estat un animat cafè convertit darrerament en "fast food"(després d'una viva polèmica als diaris locals i l'escàndol dels vells perpinyanesos i catalanistes davant el nou ús del monument històric).

Al seu costat, a la façana de la Casa de la Ciutat o Merie és més rústega, amb còdols rodons(tres braços esculturats representen possiblement els tres estaments -braços- ciutadans) i àmplies portes amb ferro forjat(s.XVII); el pati interior i les arcades que l'envolten són dels s.XVI i XVII i és centrat per la magnífica Mediterrània de Maillol en bronze, una de les obres més representatives i belles del gran artista; destaquem encara la sala consular (avui sala de matrimonis) amb teginats mudèjars(s.XV) i l'escultura de J.Violet dita L'àvia, símbol de la tradició(cada any els poetes de la Ginesta d'Or dipositen sobre la seva falda la flor natural dels seus Jocs Florals). Annex a la Merie hi ha el Palau de la Diputació(s.XV), amb una elegant i sòbria façana que caldria depurar d'afegitons posteriors(fou seu de la Generalitat de Catalunya, del Consell Sobirà del Rosselló i Palau de Justícia). Prop seu, el carrer de les Fàbriques d'En Nebot(nom que recorda l'antiga indústria

.../...

Doble finestra flamígera de la Llotja de Perpinyà.

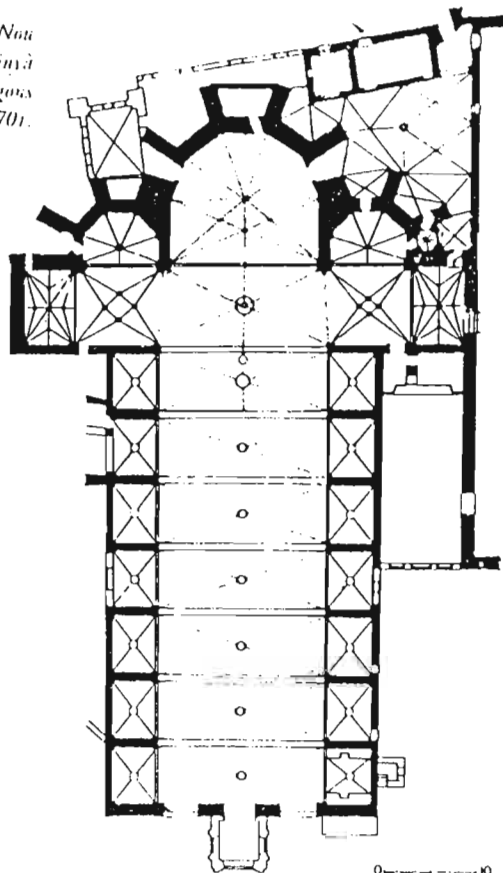
Finestres de la façana lateral de la Llotja de Perpinyà.

.../...

dels paraires) hi ha la Casa Julià, bon exemple de l'equilibri del gòtic rossellonès (segles XIV-XV).

Partint de la Llotja, per un carrer estret, arribem a la plaça de la Catedral, amb una artística font al centre. La catedral de Perpinyà és l'església de Sant Joan Baptista, que té la façana inacabada, austera (còdols i rengles de maons) amb portada del s. XVII; de nau única molt àmplia (18x40 m) malgrat el primitiu projecte de tres naus, d'estil gòtic, fou consagrada el 1509 (esdevingué catedral el 1601 pel trasllat dels bisbes des d'Elna). Conté peces de gran interès: les fonts baptismals pre-romàniques en marbre de Carrara; la façana de l'orgue gòtica, amb dues grans portes pintades (que caldria situar al seu lloc) del 1504 (l'orgue actual de Cavaillé-Coll, és de 1854-1857); l'altar major, magnífic retaule renaixentista de Claudi Perret, iniciat el 1618

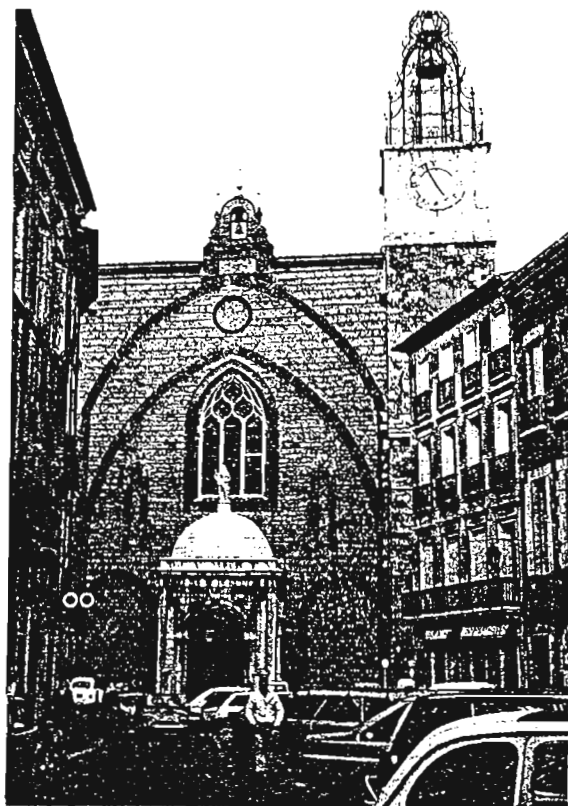
*Sant Joan el Nou
de Perpinyà
Planta (segons
G. Alomar, 1970).*

.../...

i acabat per Onofre Sala el 1631; retaules gòtics com el de Sant Pere(s.XV, pintat i daurat) o el de Nostra Senyora de la Magrana; el retaule barroc de Sant Francesc de Paula i el de Santa Eulàlia i Santa Júlia, o el de Sant Galderic -procedent de Canigó- i el de la Immaculada Concepció, obra mestra del barroc de Llätzer Tremulles el Jove(1699-1703). Té també interès la tomba del bisbe Louis Harbert de Montmort o la pica d'aigua beneïda esculpida el 1506.

Adossada a la fàbrica gòtica de la catedral, amb accés des de l'interior d'aquesta, es conserva l'antiga capella romànica de la Mare de Déu dels Còrrecs(s.XI). S'hi venera la imatge romànica de la Mare de Déu dels Còrrecs, talla policromada del s.XIII, que tradicionalment és invocada contra l'esterilitat. A tramuntana d'aquesta capella hi ha l'església de Sant Joan el Vell, l'antiga església de Perpinyà, predecessora de la catedral. Consagrada el 1025(sembla que la capella dels Còrrecs correspon al braç meridional del transsepte d'aquesta església primitiva), a la fi del segle XII hom hi afegí una vella portalada romànica de gres roig, amb figures esculpides dels apòstols(dos per banda) als laterals i el Pantocràtor sobre la porta(situat al carcanyol voladís que separa els dos arcs de l'intradós, en una posició no gens corrent), magnífica figura asseguda que algun autor ha atribuït a l'escultor Ramon de Bianya.

Façana (inacabada)
de la catedral de Sant
Joan de Perpinyà,
amb el portal del segle
XVII

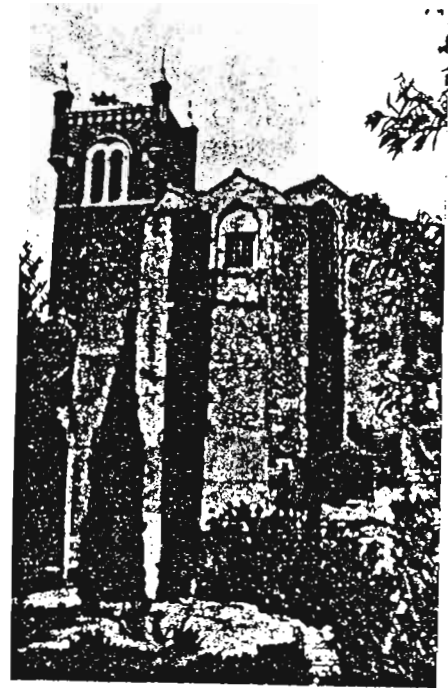
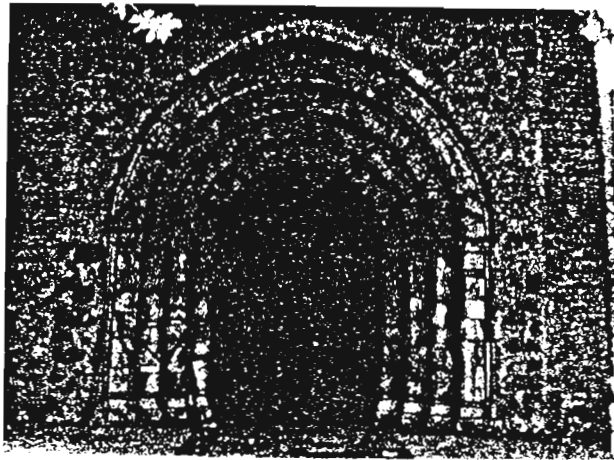
De la catedral hom arriba aviat al carrer de la Mà de Ferro, on hi ha la Casa de Bernat Xanxo, ric teixidor, obra de rajoles bastida el 1508, amb una façana de gòtic florit ornada de manera exuberant. El carrer de l'Argenteria és perllongació del dels Marxants. A l'altra banda de la plaça de la Llotja hi ha el carrer de la Barra, abans mercat, amb les típiques porxades i actiu centre comercial. Pujant vers la plaça de Rigau(antigament del Blat) passem davant l'antic Palau de les Corts, a la plaça dels Orfebres, obra dels segles XIV-XV feta per estatjar les diferents corts de justícia; la façana és de maons vermells, amb portal adovellat de marbre, pati amb grans arcades gòtiques per a l'audiència del governador(1428), recentment restaurades, i sales bellament teginades en fusta, al primer pis; actualment estatja la Creu Roja. A la plaça de la República hi ha el vell Teatre Municipal, antiga escola dels jesuïtes, el mercat renovat i un gran aparcament. Pel carrer de la Fustaria es va al carrer, comercial, dels Agustins, la porta de la Sal i el barri de Sant Mateu.

De la plaça de Rigau vers llevant surt el carrer d'Émile Zola, on hi ha la Casa Pams, edifici d'un modernisme opulent(on hi ha la Biblioteca Municipal i la SASL) i, a l'extrem del carrer, l'antiga Universitat de Perpinyà, edifici d'estil clàssic del s.XVII, que acollí fins fa pocs anys el Museu Rigau, de pintura, i el Museu d'Història Natural; aquest s'ha traslladat a l'antiga Casa Sagarriga i el Museu Rigau a la Casa Lazermé, al carrer de l'Àngel(abans Budeller). A llevant hi ha el barri de Sant Jaume, de caràcter molt popular, amb una població barrejada de gitanos, àrabs, catalans i castellans immigrants, i amb els carrers de l'antic Call.

A migdia de la plaça del Blat, anant vers el castell, hi ha l'església de Santa Maria de la Real, fundada el 1300 com a parròquia del Castell Reial i canònica. L'antic portal i porxo del s.XIV foren traslladats al XVII a l'església de Sant Jaume i, molt devastada durant la Revolució, fou restaurada després per l'escultor Francesc Boher(mort el 1825), autor del retaule de l'altar major amb les estàtues de l'Assumpció, sant Julià i santa Basilissa; conserva a més, un notable Sant Enterrament de fusta tallada, policromat,

.../...

Ros. 172 Sant Jaume del Puig
m. Perpinyà; I.P.: dnp
(XXV-48, 2°53'38" - 42°41'30").
fotos: (a sota) Porta d'entrada a l'església (abril 1975);
(al costat) Aspecte exterior de la capçalera de l'església
(abril 1975).

.../...

obra gòtica del s.XIV i una pica baptismal també gòtica de marbre blanc, amb baixos relleus.

Una altra important i venerable església perpinyanesa és la de Sant Jaume, construïda a partir del 1244 i reconstruïda a la fi del s.XIV al cim del puig de Sant Jaume, al barri dit també de Sant Jaume, a l'extrem del nucli vell i prop dels jardins de Sant Jaume; la part primitiva és gòtica, d'una nau, amb absis pentagonal; a migdia de la capçalera s'afegí, al segle XV, la capella de l'Esperança i a ponent de la nau, al segle XVIII, la capella de la Sang.

L'església de Sant Mateu, a la part baixa del nucli antic, era contemporània de la Real, però fou destruïda el 1639 per raons estratègiques i reconstruïda a la segona meitat del s.XVII; l'estàtua de Sant Mateu del retaule major és obra de Francesc Boher.

L'antic convent i església del Carme, prop del castell de Perpinyà, era un bell edifici gòtic del s.XIV, fou molt destruït per un incendi provocat pels alemanys el 1944 i només restaurat en una petita part (el portal occidental, de marbre, del 1324); el seu claustre gòtic de marbre (1334-42), demolit el 1840, fou traslladat al castell de Vilamartin (Aude); el convent, esdevingut arsenal, és encara ocupat per l'exèrcit.

L'antic convent i església de Santo Domingo, dels dominicans, domina per l'est el barri de la catedral; formava un magnífic con-

.../...

Patí interior del castell de Perpinyà, voltat d'arcades, amb les capelles superposades de Santa Maria Magdalena i de la Santa Creu, al centre del bell conjunt monumental, mostra important del gòtic civil català voltada de fortificacions posteriors

.../...

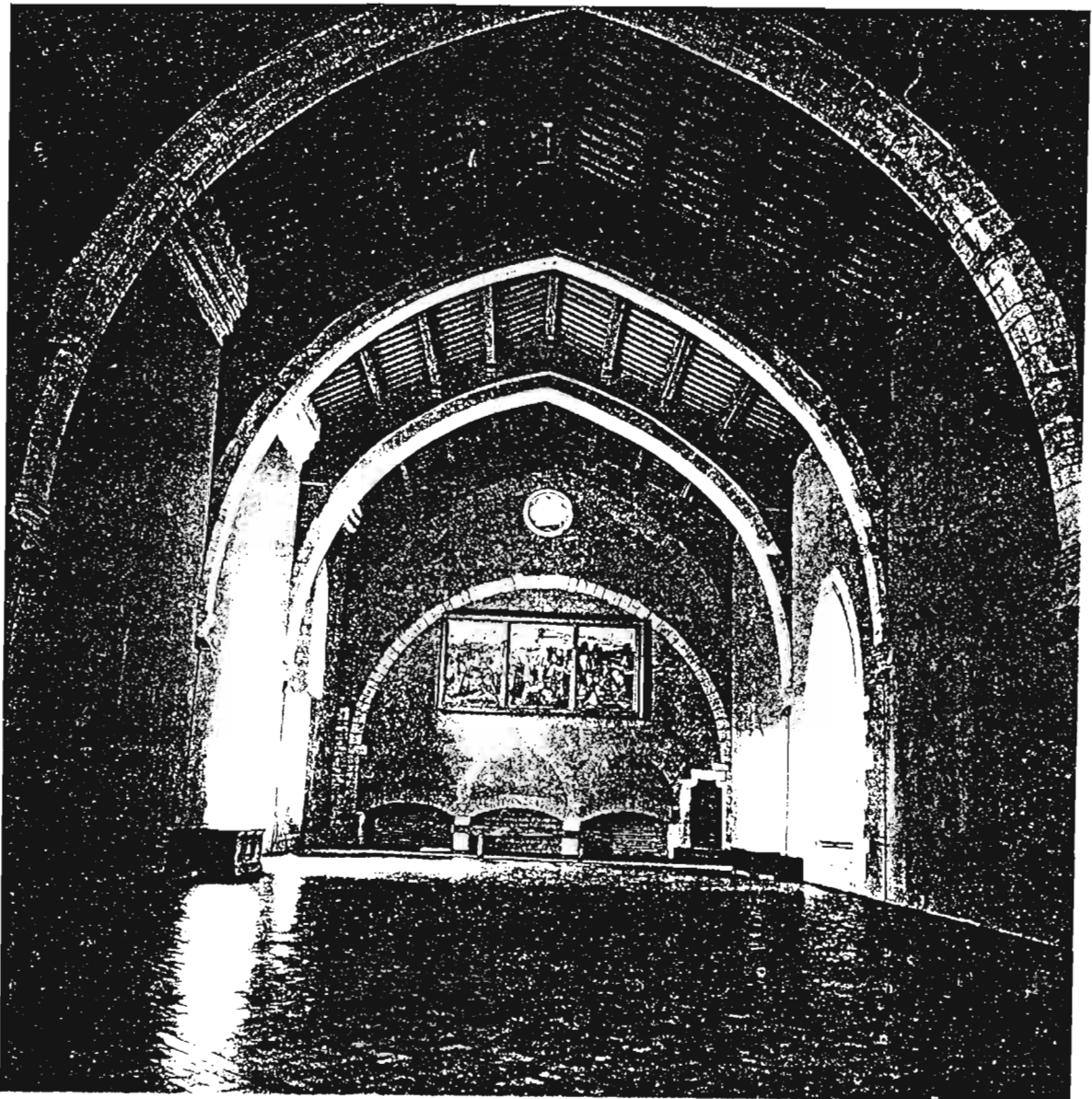
junt, gòtic, del començament del s.XIV, ocupat molts segles pels militars, ha estat recuperat recentment en una bona part per la ciutat, que l'utilitza com annex del Palau de Congressos (l'exèrcit encara manté el domini en l'altra part); té una bella sala capitular i refectori del s.XIV, vestigis d'un claustre-cementiri del s.XIII, dormitori del s.XV, gran claustre conventual dels s.XIV i XVII etc.

Citem encara la interessant capella de Santa Maria dels Àngels, de l'antic convent franciscà, de transició romànic-gòtica de caràcters netament cistercencs, que caldria revalorar i restaurar.

El castell de Perpinyà o Castell Reial, dit modernament i emfàticament Palau dels Reis de Mallorca, s'alça, amb la Ciutadella de Perpinyà, feta per Vauban, que l'envolta, a migdia de la Vila Vella, dominant-la. El palau medieval, de transició del romànic al gòtic, és un vast quadrilàter flanquejat inicialment per vuit torres quadrades (en resten sis); a ponent hi ha la torre de l'Homenatge, amb l'entrada principal al patí interior quadrangular, practicament voltat d'arcades, i a la de llevant hi ha la Torre Major, amb les capelles sobreposades de la Santa Creu i Santa Magdalena (d'acurada decoració gòtica de Ponç Descoll), que comuniquen respectivament amb

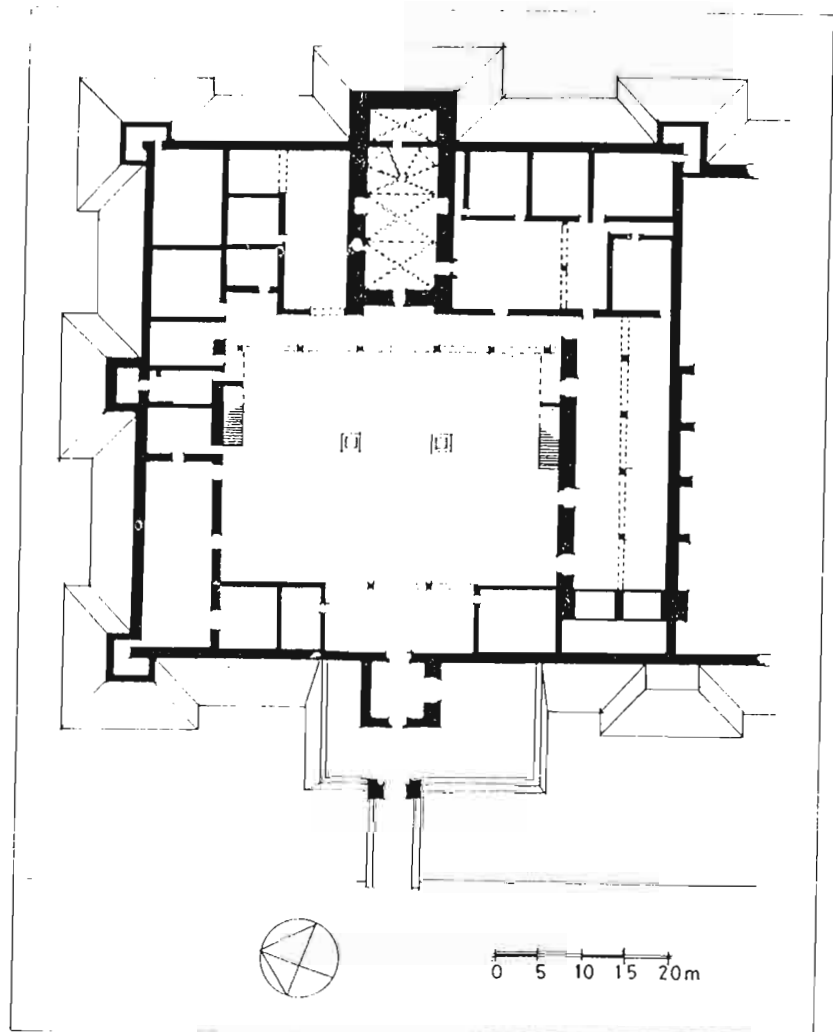
.../...

les estances del rei i de la reina, comunicades també amb el pati, igual com les grans sales de recepció del primer pis (Sala de Mallorca, Sala Blanca), obres totes del s.XIV. Aquest magnífic conjunt, una de les mostres més notables de l'arquitectura civil gòtica catalana, amb els bells baluards dels s.XVI i XVII, esdevingué caserna militar. El departament dels Pirineus Orientals l'adquirí el 1948 i és objecte des d'aleshores de campanyes de restauració; s'ha urbanitzat com a jardí la part de davant de la façana occidental, però l'anomenat jardí de la Reina (façana meridional) es troba encara afectat per un pati de quarter militar.

*Sala noble al primer
pis del castell de
Perpinyà (segle XIV).
dit modernament
també Palau dels Reis
de Mallorca*

*Planta del Palau dels
Reis de Mallorca a
Perpinyà*

ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ SOCIAL

Un sol diari d'informació es publica a Perpinyà: "L'Indépendant" creat fa més d'un segle. És llegit pel conjunt de la població. No té orientació política: els partits més oposats i els sindicats li confien regularment texts.

Hom llegeix molt menys els diaris parisencs: "Le Monde", "L'Humanité"... Arriben ben pocs diaris estrangers, entre els quals "La Vanguardia". Entre els setmanaris impresos en el departament citem "Le Travailleur Catalan", organ del partit comunista, i "L'Agri", que s'adreça essencialment a la pagesia. Del punt de vista català l'"Avui" ha trigat molt a obrir-se un petit camí, i "Serra d'Or", per exemple, compta amb tres o quatre dotzenes de subscriptors en tot el departament. "Cavall Fort" en té menys encara, però, en una època que no arribava res, féu servei.

Algunes publicacions de periodicitat més o menys regular reser-ven o han reservat en data recent un espai al català. "La Falç",

.../...

òrgan de l'Esquerra Catalana dels Treballadors, li dóna la preferència, així com "La Nova Falç", del grup dissident que constituí l'IPC. "Terres Catalanes", bilingüe, amb format de diari, només es va poder mantenir uns quants anys. "Truc", a despit del seu títol i del seu subtítol, donava només una crònica en català. Representà durant alguns anys una temptativa de premsa completament independent i molt crítica.

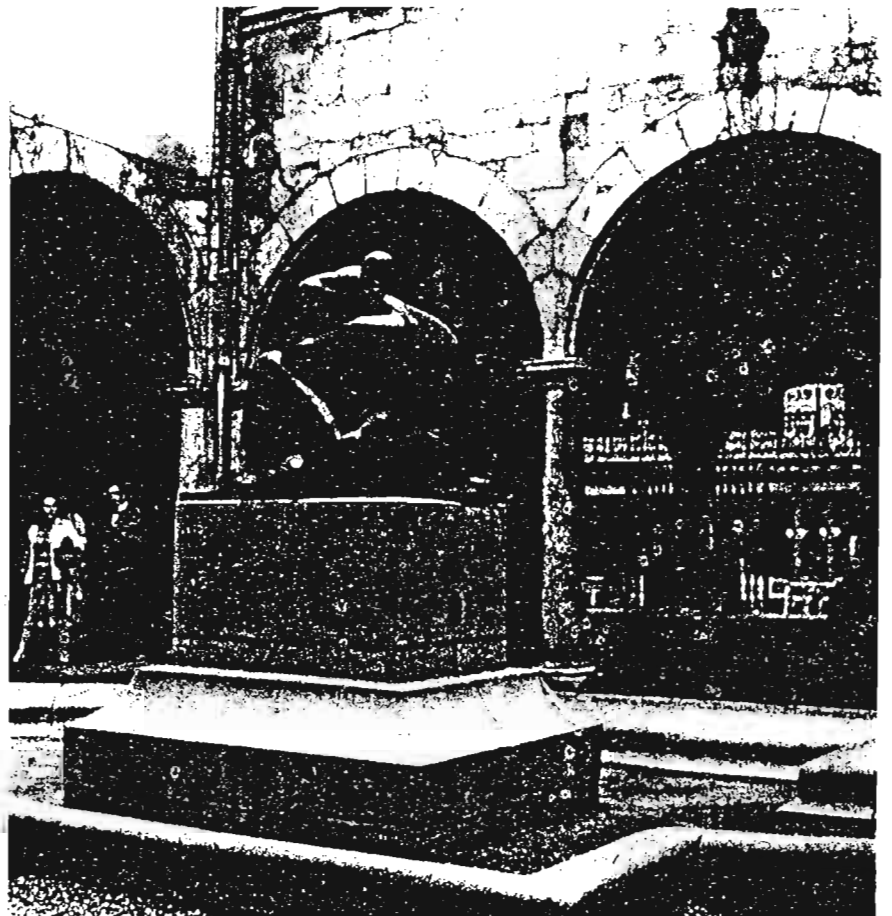
El GREC publica d'ençà del 1961 la revista "Sant Joan i Barres" trimestral, polèmica, tota en català. És l'única publicació d'aquestes característiques que hagi reeixit a mantenir-se, donant informació i prestant-se, amb números monogràfics, a la reflexió sobre la problemàtica de la recuperació lingüística i cultural del país.

L'altra gran revista catalana és "Terra Nostra", que es publica a Prada i ha donat obres tan valuoses com la Geografia de la Catalunya Nord, de Joan Becat, la Flora Catalana, la Bibliografia rossellonesa, llibres d'ensenyament i una dotzena de discos de cançons tradicionals i de Nova Cançó. A Prada també es publiquen les revistes "Conflent" i "La France", totes dues en francès, però amb pàgines en català.

L'estació local de Ràdio Perpinyà (Radio-France), que té poca potència i no cobreix pas tot el departament, té poca autonomia, serveix generalment de repetidor de les emissions de París i quan emet programes propis (sobretot d'informació) ho fa gairebé sempre en francès. Al principi de la dècada present el monopoli de l'estat era combatut per les ràdios pirates que el govern ha acabat acceptant amb el nom de ràdios lliures. N'hi ha una vintena llarga no solament a Perpinyà sinó a diverses altres viles del departament. Citem Fréquence Verte, Radio Midi Soleil... Moltes d'elles dediquen un espai a la llengua catalana i una d'elles, Ràdio Arrels que emet dia i nit, ho fa tot en català i té una audiència no gens negligible. El seu abast és tanmateix petit: Perpinyà i la Plana. Els anys setanta Ràdio Olot tingué molta audiència al Rosselló, on arribava perfectament, i on s'apreciava la seva qualitat, a més de la seva catalanitat, però l'administració l'obligà a disminuir la seva potència.

En el domini de la televisió, malgrat la promesa feta el desembre del 1970 i les múltiples promeses fetes quan es preparava la tercera cadena, dita de França Regions, la primera emissió en català tingué lloc durant la Universitat Catalana d'Estiu a Prada, l'agost del 1981: dos minuts... i amb subtítols! Posteriorment s'atorgà una emissió setmanal de cinc minuts i una emissió de quinze o vint minuts cada tres setmanes. De la mateixa manera que la Plana rossellonesa pot rebre les dues primeres cadenes espanyoles, sembla que aviat hom podrà rebre també TV3. És desitjable, aleshores, que aquesta cadena dediqui una atenció, a nivell de continguts, a aquestes terres catalanes septentrionals.

Les escoles maternals acullen, en francès, els nens i les nenes a partir de dos o tres anys. La ciutat posseeix unes 500 classes maternals i primàries. Els alumnes han de fer cinc anys de primària. L'ensenyament del català, que s'ha desenvolupat d'ençà del 1975 a tot el departament com a matèria facultativa, no ha progressat tant a Perpinyà, a causa de la indiferència o de l'oposició dels mestres. En canvi s'hi han instal·lat unes poques classes maternals i primàries catalanes sota la responsabilitat de les associacions La Bressola i Arrels.

*La Méditerranée
d'Aristide Maillol
(1901), en un
exemplar de bronze,
bellíssima mostra de
l'art del gran escultor,
de serenitat clàssica,
que centra el pati
interior (segles XVI-
XVII) de la Casa de la
Ciutat de Perpinyà*

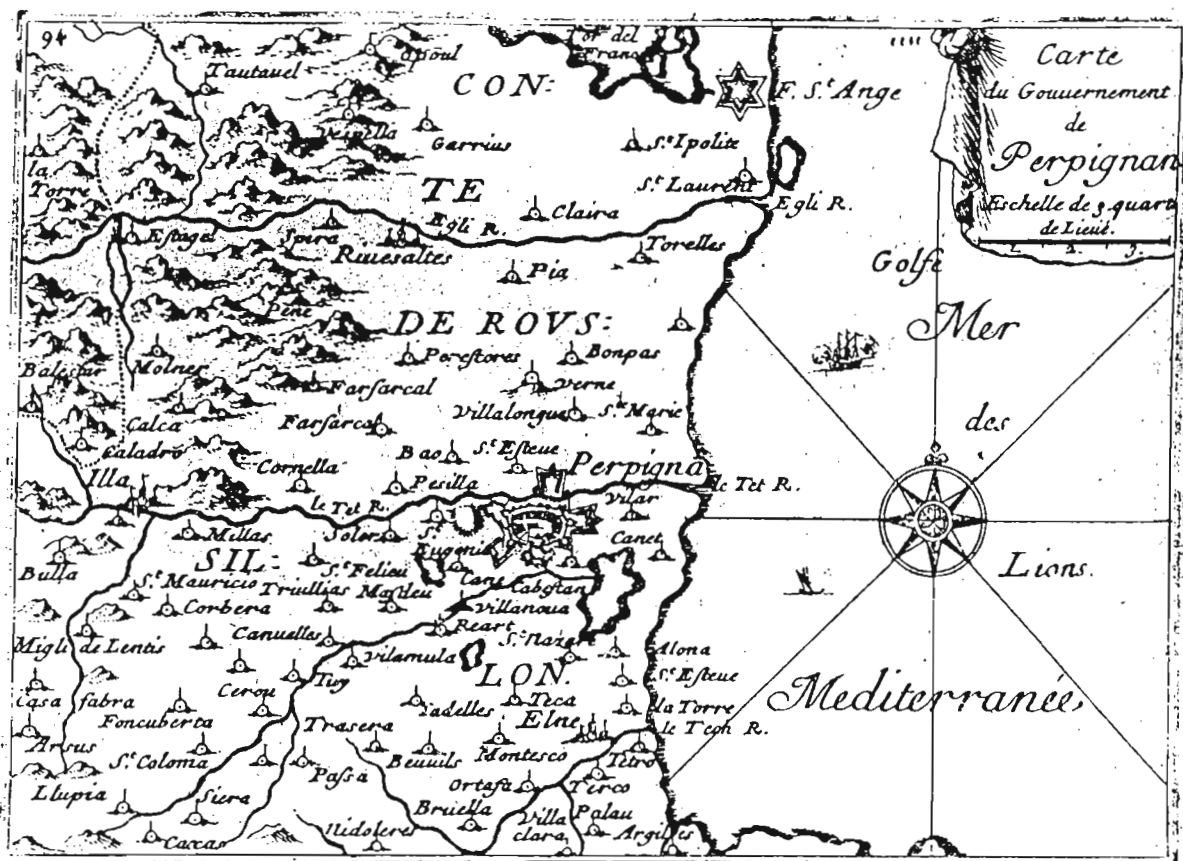
HISTÒRIA

De fet els documents més antics en els quals es parla de la vila designen el lloc amb el nom de "villa de Perpiniano", és a dir d'un tal Perpinianus. Es tractava possiblement d'un habitant de la colònia romana de Rúscino, situada a l'actual Castellrosselló, pocs quilòmetres a llevant de Perpinyà.

El text més vell és el d'una venda de dos alous per un tal Ató al bisbe d'Elna Guadall.

La Via Domícia, que baixava del Narbonès i entrava a la Península Ibèrica al Summum Pyreneum, passava més a l'est, al nivell de Rúscino. A l'èpca carolíngia, com que la mar era insegura, hom l'havia desplaçada vers l'oest, cap a l'interior, i arribava a Perpinyà, justament. El testament de Ramon(961), comte de Roergue i marquès de Gòtia, parla de l'alou de Perpinyà que havia heretat d'Ató. El llegà a l'abadia de Sant Pere de Rodes i a les catedrals de Girona i Elna. Sembla que fou adquirit per Gausfred, comte d'Empúries-Rosselló. Aquest repartí els seus dominis entre els seus fills. Hug tingué Peralada i Empúries i Gilabert I el comtat de Rosselló, i establí aleshores la seva capital a Perpinyà.

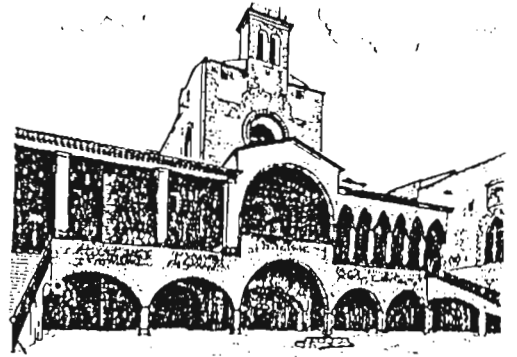
El vilatge era bastit entorn de l'actual catedral de Sant Joan, al

.../...

costat del N i davant l'església primitiva de Sant Joan Vell, construïda sobre una capella més antiga anomenada Nostra Dona dels Còrrecs. Aquest paratge s'anomena ara Cité Bartissol. A partir del moment en què Perpinyà esdevé capital del comtat, s'engrandeix entorn de Sant Joan. Al segle XI ja existia el pes de Perpinyà i la moneda rossellonesa, probablement fabricada en aquesta vila.

El 1172 Girard II, comte de Rosselló, trobant-se sense descendència, deixà el comtat a Alfons I de Catalunya-Aragó. S'havia preocupat molt de la nova capital, els privilegis de la qual havia augmentat. S'havia dedicat a la construcció de fortificacions.

Per testament del 1262 Jaume el Conqueridor creava el Regne de Mallorca, constituït de les Illes Balears, Rosselló, Cerdanya i la senyoria de Montpeller, i el destinava al seu fill Jaume. El reialme havia de durar seixanta-vuit anys, del 1276 al 1344, i veié succeir-se Jaume II, Sanç i Jaume III. L'altre fill, Pere, mentrestant rebia la corona de Catalunya-Aragó. Ell i els seus successors no havien de parar fins a fer tornar les terres així separades al si de la Corona d'Aragó. Tanmateix aquells anys i a despit d'això l'expansió econòmica arribà a un apogeu.

Immediatament després de la mort de Jaume el Conqueridor, Pere obligà el seu germà a reconèixer la seva sobirania, cosa que significava que Rosselló i Cerdanya adoptaven els Usatges de Barcelona i que la moneda emprada seria la barcelonesa. La cerimònia tingué lloc al convent dels dominicans de Perpinyà el 20 de gener del 1279.

Pere II es trobà ràpidament en conflicte amb Felip III l'Ardit de resultes del problema sicilià. L'

Evangelari de Perpinyà: la Trinitat

.../...

.../...

oncle del rei de França, Carles d'Anjou, s'havia apoderat de la corona de Sicília. El papa es posà de la banda francesa i excomunicà el rei d'Aragó, el qual requerí l'ajuda del seu germà. Jaume rebé els ambaixadors, els digué que reflexionaria, però signà en realitat un acord amb el rei de França, que pretenia de conquerir Aragó. Pere se'n malfià, arribà a Perpinyà per sorpresa i s'apoderà del castell. Jaume malalt, fugí per una claveguera cap els fossats i es refugià a la Roca, deixant dona i fills... i el document signat amb Felip l'Ardit. Pere prengué per ostatges la reina i els infants i passà l'Albera.

L'annexió a França.- La decadència de la monarquia hispànica, iniciada a la fi del s.XVI i augmentada sota els regnats de Felip III i Felip IV de Castella, féu que França lluités per prendre el relleu en l'hegemonia d'Europa. L'administració hispànica es trobava en mans de nobles ambiciosos i corromputs que cercaven, en primer lloc, d'enriquir-se, i el diner, que començava a escassejar al país, es feia fondeís abans d'arribar a pagar les soldades dels funcionaris i de les guarnicions encarregades de la defensa. El Rosselló, que tenia guarnicions a Salses, Òpol, Cotlliure i Perpinyà, veié com desertaven per manca de soldada la majoria dels seus soldats. Així, el 1621, la ciutadella de Perpinyà, que havia de tenir 700 homes, només en tenia 25.

A tot això cal afegir una polèmica absurda, nascuda en bona part de la misèria i manca d'ideals del país, que féu enfrontar sovint Perpinyà i Barcelona, o els Comtats i el Principat.

A aquestes crisis o malestars interns es va unir, des del 1624, la desgraciada política centralitzadora del comte-duc d'Olivares, que volgué fer solidària Catalunya de les misèries de l'erari públic i dels extemporanis afanys de grandesa i hegemonia de la cort castellana. El detonant de la guerra amb França que iniciaria la pèrdua del Rosselló i d'una bona part de la Cerdanya fou la ocupació per les tropes de Lluís XIII del castell de Salses(1639), com un episodi més de la Guerra dels Trenta Anys. L'actuació del govern i els mals tractes donats als catalans enverinaren del tot les relacions entre el Principat i Madrid i, si bé és cert que Salses fou reconquerit per tropes catalanes en la seva major part, l'antipatia entre el Principat i la corona portaria al cap de pocs mesos a la Guerra de Separació o dels Segadors.

BIBLIOGRAFIA

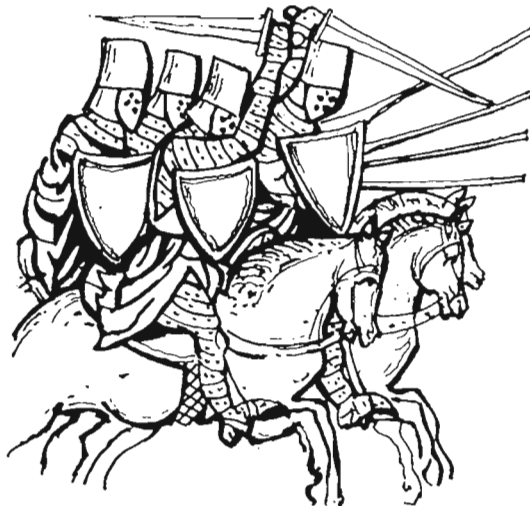
BARTHES, H. et al. 1988. Le sentier Cathare de la mer a Montsegur. Randonnées pyrénéennes.

EURJADE, H. et al. 1983. Le chateau de Peyrepertuse. Guide des ruines. Arqueologie du Midi medieval.

THUTTMANN, P. 1985. La forteressa de Salses. Ouest France.

GRAN GEOGRAFIA COMARCAL DE CATALUNYA. Vol. 14. El Rosselló i la Fenolleda. Fundació Gran Enciclopèdia Catalana.

MUSEU DE PREHISTÒRIA DE TALTAHULL. Guia de visita.

JUSTIFICACIÓ

D'aquest treball se n'han fet un total de 75 exemplars numerats. Aquest dossier s'ha confeccionat per facilitar un contingut documental als components de la XXI sortida de "CONEGUEM CATALUNYA", que sota aquest nom genèric organitza la Secció de Cultura de l'A.E.Talaia. D'altra banda, cal esmentar que aquesta activitat rep el patrocini de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú.

Han preparat aquesta sortida:

Salvador Butí
Maria Carme Barceló
Lluís Forgas

També hi han col.laborat:

Blanca Forgas
Antoni Sagarra
Virtut Castro

Portada:

Josep Maria Also

EXEMPLAR Nº...00055

Vilanova i la Geltrú, 12 i 13 d'octubre de 1991

